

interpres

Parmakkapı, İmam Sokak Ziya bey Han Kat 4
Tel. : 44 72 34 Beyoğlu

No. ....

4 Mayıs 1967

Havadis (L. Huk.)

SOHBET

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 278.891.1

BURHAN SADIK YALÇIN

Konfor medeniyeti

Elli küsur yıl önce, bir gazeteci filozof Rıza Tevfik'e medeniyetin ne olduğunu sormuş, o da bu soruyu «Medeniyet Konfor dur» diye cevaplandırmıştı.

Bu cevabın, o zaman gazetelerde uzun dedikodulara ve hattâ sert tartışmalara sebep olduğunu, bizden eskileri muhakkak hatırlıyacaktırlar.

Medeniyeti yalnız insan mutluluğuna hizmet eden makinelerin çoğalması, insanların muhteşem kâşanelerde, ellerini sıcak sudan soğuk suya sokmadan yaşamaya yolunda tarif etmek, sathî bir görüş olur.

Çünkü insan, ruhan geri ve yalnız hayvan içgüdülerine uyarak yaşayan bir yaratıksa, medeniyet değerini ve devamlılık kabiliyetini kaybeder.

Tam medenî insan, maddî hayatını tatlılaştırıp yarıyan konfora paralel olarak ruh tarafını, düşünce ve duygularını da geliştirmiş insan demektir.

Bugün toplumun eğilimlerine bakıyorum da, yaşama idealleri, sadece konforlu hayatta düşünülüyor.

Konforlu hayata ulaşamamış ailelere, tepeden bakan ve onları küçümseyenlere de rastlamak, acı acı güldürüyor insanı.

Oysaki medeniyet, bu dar ve katı ölçü içinde hapsedilemeyecek kadar güzeldir ve makine nimeti değildir sadece.

Düşünme ve arama kabiliyetinden yoksun, hemcinsine ve bütün iyi, güzel, doğru şeylere karşı hasbi sevgileri olmıyan, sanat tabiat güzelliğini duymıyan insan, etrafındaki dekorun kıymeti ne olursa olsun, medenî insan sayılmamak gerekir.

Evet, medenî sayılmaz.

Çünkü her medenî araç, kendinden başkalarını düşünen yüksek fikir ve iradeli, büyük zekâlı ve idealki bir insanın eseridir.

Rıza Tevfik'e itiraz edenlere göre medeniyet, daha ziyade fikirlerin ve ilmin ilerlemesi demektir. Faraza kafaca geri kalmış bir kösele yahut demir kırık, milyonlar sayesinde etrafına yığıldığı konfor vasıtalarına rağmen ateşsiz odasında eserini yapan büyük şairden veya tavan arasındaki hücrede gözlük camı temizleyen Spinoza'dan medenî olamazdı.

Konfor, medenî nimettir.

Fakat, konforlu hayat yaşayan her insan medenî insan demek değildir.

Medenî insan, konfora lâyık olan insandır.

Para ve refahı buldukları zaman azan insanların hamurunu bilir mi. Memleketimizde konforlu hayat yaşayanların çoğu bu kıratla insanlardır.

Öküze kostüm giydirmisin.

Neye yarar bu kostüm?

İnsan kılar mı onu?

Konfor medeniyetiyle toplum medeniyeti aynı hızda olmıyan ve aynı aydınlık çizgi üstünde birleşemiyen ülkelerde medeniyet, bir lüks ve süs sınırının içinde kalmıştır.

Bir kaba egoizm mi var memlekette?

Sebebi:

Bedevinin konfora ulaşmasında, medenin de konfora ulaşamamasındandır.

Bu çelişmeyi ortadan kaldırmak için bedeviyi medenîleştirmek ve medeniyi de değerlendirmek gerekir.

Filozof Rıza Tevfikle Konuştuk

tullah sayesinde asla geçim sıkıntısı çekmedim. Vatan hasretti, içimi kemirip durmamış olsaydı, Cünyede geçirdiğim âsude yılları ömrümün en mesut devresi diye anmakta tereddüt etmiyecektim. Ancak harbin ilânından sonra, yaşayışımızın düzeni bir parça bozuldu. (Cünye) nin askeri kuvvetler tarafından işgali, flatların birdenbire tahammül edilmez bir derecede yükselmesi ve daha bir takım can sıkıcı sebepler, rahatımızı kaçırdı.

— Siz vaktinizi boş geçirmeği sevmezsiniz. Orada da boş durmamışsınız elbette..

— Evet.. Boş durmadım. Kâh şiir yazdım, kâh felsefe ile meşgul oldum. Ara sıra, eski hocalarımla aklıma geldi, mesleğime dair konferanslar vermeğe kalkıştım. Hazırlamakta olduğum büyük felsefe kamusu da günlerimin hemen yarısını alıyordu. Kamusun iki cilde yakın bir kısmı tamamen hazır. Hepsi on cilt olacak. Belki ömrüm vefa etmez diye en mühim kelimeleri yazdım, Fakat kelime deyip geçmeyin. İçerilerinde öyleleri var ki, izahları için yazılan şeyler bir risale dolurmuş.

— Yazdığınız son şiirlerden bir tanesini bize okumaz mısınız?..

— Hâfızam müsaade etseydi okurdum. Fakat, bunların hepsi sandıkta kaldı. Acıp birer birer bakmak, aralarında hoşuma gidenleri seçip ayırmak lâzım.. Bunlar ancak, iyileştikten sonra düşünülecek şeyler.. «Akdeniz ufkunda güneş batarken», bir de «Hemşerim!», başlıklı iki uzun şiirim var. Sırası gelince, neşrederim inşallah..

— Cünyede kaç sene kaldınız?..

Karısı Bayan Nazlı, İstanbul'da.

— 12 sene kadar... İstanbuldan ayrılıp kendimi Mısır topraklarında bulduğum sıralarda, 12 - 13 yaşlarında iken tanıdığım Emir Aptullah, Şarklılı Erden Emirli olmuş ve bu sıfat uhdesinde olduğu halde İngiltereden Kahireye gelmişti. Ben bunu haber alma ziyaretine gümegi bir vazife bil-

Rahatsızlanan Filozof oğlunun kolunda gardan çıkıyor.

Hizmete başlamazdan evvel, Kâbenin dört duvarına tevccüh edilerek teberriken ikişer rekât namaz kılındı. Kâbenin içinde, kırmızı granit taşından bir taş vardır ki, rivayete göre Peygamberimiz, Kâbeyi ziyaretinde bu taşın üzerinde namaz kılmış. Biz de hep birlikte, âdet veçhile bir gördes seccadesi büyüklüğünde olan bu taş üzerinde iki rekât nafile namazı kıldık. Namazların edasından sonra, Kâbenin ferraşları, Zemzem kuyusundan koğalarla su getirdiler. Bu suyu başkasına bırakmadım. Ben alıp, sağ taraftaki köşeden başlamak üzere hurma yaprağından yapılmış el süpürkeleriyle Kâbeyi üç kere yıkadım.

Ve aynı ihtifal ile tekbirler alarak, geldiğimiz gibi, yine hep birlikte, Kâbeden ayrıldık.

Kâbenin içini ziyaret, hiç bir islâm filozofuna nasip olmamıştır, sanırım. Bu hizmetimle ömrüm oldukça ithhar edeceğim. Emir Aptullah beni Hicazda uzun müddet bırakmadı. «Birlikte çalışınız» diyerek yanına aldı. Ammana getirdi. Fakat bu Amman dedikleri yer sadece eski ve berbat bir Greko-Romen karabesdir. Emirle, bir tepe üzerinde kurulmuş çadırlarımızda, tam yedi ay, bir arada kaldık. Her akşam, kendisile edebiyattan, şiirden, sanattan bahsederdik. Türk milletinin hayranı olan Emir Aptullah, Türk dilini en az, benim kadar iyi bilir ve tam bir İstanbul lehçesiyle konuşur. Türk dilinde pek müktedir bir nâsır olduğu gibi, lâyıkile bildiği Arapçada da zamanın en kuvvetli şairlerindenidir.

dim. Yalnız değildim. Yanında öteki arkadaşlarım da vardı: Şeyhislâm Sabri, âyandan Zeynel Abidin, Mustafa Natuk Paşa..

Emir Aptullah, bizi büyük bir nezaketle kabul etti. Bir kaç gün sonra da babası Şerif Hüseyinden gelen bir telgrafı gösterdi. Şerif, hepimizi birden Hicaza davet ediyordu. Bu davete icabet etmeği tabii canımıza minnet bildik ve gösterilen âlakaya teşekkür ederek, Emir Aptullahın temin ettiği parayı yol harçlığı yaparak Hicaza geldik. Biz Mekke toprağına ayak bastığımız sıralarda Hac mevsimi de yaklaşmış, kadim âdet üzere, Kâbenin içini büyük ihtifal ile yıkamak lâzım gelmişti. Beni de teşrik ettikleri bu hizmet, hayatımın en mükaddes bir hâturasıdır.

İhtifalî kısaca anlatayım: Başta Şerif Hüseyin olmak üzere hepimiz sıra ile Kâbenin eşğini öperek içeri girdik. Kâbenin dahili, ancak sekiz kişi alabilececek genişlikte bir yer! Zemin, basit mermer ve taş parçaları ile örtülmüş ve tavan kısmı da geniş bir tülle örtülmüştür. Bu örtü, duvarların her tarafını kaplamakta, yalnız bir metrelik bir yer açık bırakılmaktadır. Ortada sandal ağacından yapılmış iki direk vardır. Bu direklerin aralarında bir masa duruyor, masanın üzerinde gümüş bir hamam taşı ile bir kaç destimal, bir miktar da şişeler içinde gül suyu bulunuyordu.

Bir rahatsızlık geçirdikten sonra..

Emir, beni hizmetine almak için, uzun boylu düşünmeğe lüzum görmedi. Çünkü verdiği vazife bir ünvan tevcihinden ibaretti. «Diyân tercümanı..» Hakikatte, benim Emir nezdinde, hiç bir resmî sıfatım yoktu. Bütün hayatımda, — inanın buna — Emir Aptullah kadar kerim adam görmedim. Beni gurbet diyarında kimseye muhtaç etmedi. Öteye beniye seyahat ettiğim zamanlar; mutlaka adamlarından birle ve iyi yolculuklar dileğiyle birlikte 70-80 Mısr Dirası hısan ederdi. Ben bu ihtifala karşı tesekkür ettiğim zaman âdeta utanılacak bir iş yapmış gibi:

— Rıza bey, kusura bakma, henüz kendimize gelemedik.. dedi.

Kudüste iken, bir aralık sıtmaya yakalanmıştım. Bir Yahudi hastanesinde yatıyordum. Emir, bunu haber alma, hemen hususi hizmetinde bulunan Ebülhüdamın öğrencisi Hasan beyi — sonraları Başvekil olmuş-

(Lütfen sahifeyi çeviriniz)

Yataкта da hiç durmadan okuyor..

Filozof, hep o dikkatli bakışile

Türk vatanının 21 yıllık hasretlisiz filozof Rıza Tevfik Bölükbaşı şimdi Kadıköyünün gürültüsüz bir mahallesinde, kızı Münise Hamdi ile hakiki kara gün dostu olan karısı Nazlı'nın sevgi ve ihlâmının yatağının baş ucunda paylaşılarak ayağa kalkacağı günü bekliyor. İçeri girdiğim zaman onu başı yaslıklara, gözleri elinde tuttuğu İngilizce bir kitabın satırları arasına gömülmüş buldum.

Beni görünce kitabı bıraktı. Ve maruf nezaketi ile:

— Çok şükür, geldiğim günden farklıyım. Biraz dereden tepeden konuşabiliriz.. dedi.

Fakat, tam bu sırada, bayan Nazlı kapıda görüldü. Kaşları hafifçe çatılmıştı:

— Doktorun tavsiyesini unuttunuz galiba..

Filozof kendisini iyi hissettiği için sevgili karısının fazla konuşmama tavsiyesine, bu defa boyun eğmedi:

— Yok, Nazlıoğlum. Merak etme.. dedi. bana daha bir şey olmaz.. Ölüveririm diye korkma..

Yüzüne o kadar heybetli bir manzara veren sakalı kestirdikten sonra, en az on yıl gençleşen filozof, sadece biraz halsizdi. Fakat konuşurken, o halsizliği de pek belli olmuyordu.

Kendisine ilk sual olarak günü sordum: — 21 yıl süren gurbet hayatınız, nasıl geçti?

Rıza Tevfik, acı acı gülmüşedi:

— Maddî bakımdan, son derece mükemmel.. Büyük bir Türk dostu olan Emir Ap-

Filozof, karısının sefkat ve ihtimamı altında...

bu — hastaneye kadar göndererek hem harımı sordurmuş, hem de belki ihtiyacım olur diye bir hayli de para göndermişti.

İnsafı olduğu kadar müsamahakâr ve her halde kibar bir zattır. Bu sefer, memleketi dönmek üzere iken veda için gitmişim. Beni saatlerce yanında alkoyduktan sonra, seyahatimi rahatça yapabileceğim için, lüzumundan hattâ fazlaca ihşanda bulundu ve: — Ne vakit bir şeye ihtiyacın olursa, bana yaz. Sakın unutmâ! diye sıkı sıkı tenbih etti.

Ammanda tam yedi sene kaldım. Amerikaya gidip gelişim, orada bulunduğum zamana raslar. Dönüşte Emirden tekaütlüğümü istedim. Arzumu derhal yerine getirdi ve Beyrutun Cünye kasabasında oturmaklığımıza müsaade etti.

Rıza Tevfik Emir'î Aptullahâ karşı minnet ve şükran hislerini böylece ifade ettikten sonra, bir müddet başını dinlemek ihtiyacı ile

— Hele şu kahvelerimizi soğutmayalım! dedi.

Ben dayanamadım: — Kahve mi dediniz, aman üstümden.. Biz burada kahveyi vesika ile buluyoruz! Elinizdeki kahvenin kıymetini bilin.

Filozof, bu bahis üzerinde işi büsbütün filozofluğa vurarak:

— Adaam sen de, kahve içmesem de olur. dedi. memleketime yeniden kavuştuktan sonra kahve değil, su bile içmiyebilirim!

Ben, muhaverenin bu yola dökülmesini fırsat bilerek: «Çınaraltı' yı görüp görmediğini filozoftan sordum.

— Kim çıkarıyor? dedi.

— Orhan Seyfi... cevabını alınca, elini sakığına dayıyarak düşündü:

— Orhan Seyfeddin.. Daha doğrusu E.

rum.. Vaktile, benim için «Rıza Tevfik, koşmalarını aşık bilmem kimden almıştır» diye yazmıştı. Halbuki, niçin saklıyayım, daha doğrusu neden lüzumsuz bir tevazu gösteriyim, ben dünyanın bütün medenî dillerinde yazılan en güzel şiirleri okumuş, o dillerin bazılarıyla şiirler yazmış, hepsinden ayrı ayrı zevk almış bir adamım, iyileşip kendime gelirim. Orhan Seyfinin yanında sakladığım o yazısına cevap vereceğim.

Şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki, benim y. banu memleketlerde gördüğüm hüsnümet ve muhabbet tezahürleri, bugüne kadar hiç bir Şarklıya nasip olmamıştır. Bunu tevşik eden beş binden fazla mektubu birlikte getirdim.

Saklığına dayıyarak düşünürken

Abdülhak Hâmidin, memleket münevverlerinden daha bir göklerinin hakkındaki lakdîkâr mektupları yanındadır. Fırsat bulunca, — daha doğrusu lüzum gördükçe — bunları birer birer neşretmek niyetindeyim. Yazdığım şeyler, his bakımından tamamen kendime aittir.

Başkalarından kelime alıp kendine imâ etmek bahsine gelince, herkes, başkasının kelimelerini kullanabilir.

Rıza Tevfik, burada birdenbire coştı:

— Ben hoşuma gittiği gibi yazarım. Hevaca geldiği zaman, gökten yağmur damlası düşer gibi iki kafiye ile bir şiir karalamam.

Filozofun tekrar mevzuu değiştirdiğini görünce ona en önemli suali sordum:

— Biraz evvel, Mekkede Kâbe temlüzüğüne, bizzat iştirak ettiğinizi anlattınız. Bu yazıyı okuyanların dinî akidenizin kuvvetlendiğine şüpheleri kalmıyacaktır. O halde, sorabilir miyim, büyük bir kuvvete yani Allah'a inanıyor musunuz?

Rıza Tevfik ilkin gayet kısa, fakat o nispette kesin bir cevap verdi:

— Elbette inanırım!

Fakat bu kadarını kâfi bulmuyarak, felsefenin tarifini yapmakla işe girişti:

— Bence, «felsefe» dediğimiz şey, tamamen faraziyelere dayanır. Felsefe, asla, hakiki bir ilim olmamıştır. O, olsa olsa, kör düğüm olmuş bir takım muammalara iyi kötü faraziye uydurmak ilmidir.

Çünkü, hangi taşı kaldırırsanız, muammalar, Ebulhevl (Sfenks) gibi karşınıza çıkar.

— O halde müsaade ediniz de din hakkında ne düşündüğünüzü sorayım.

Üstat Rıza Tevfik'in bu bahis üzerinde hassasiyeti fazla idi:

— Kanaatimi açıkça söyleyeyim, dedi; ben iki asırda da yaşamağa muvaffak olmuş,

yahut böyle bir bedbahtlığa uğramış bir adamım: 19 uncu asır ve 20 nci asır. 19 uncu asırda, müspet ilimlerin ilerleyişi, mühâsıran mihanîki bir felsefe ilham ediyordu. Yani, düşünen kafalar; materialist idi. Bu materyalizm, 17 nci asırdan başlar. İlmî keşiflerin itikatlar üzerinde mühim tesiri olduğu inkâr edilemez. 19 uncu asır başlangıcında, maddenin fânî olmaması, yani ifna edilememesi; kanunu materyalizmin esasını kurmuştu. Çünkü, atomlar o tarihte henüz «madde» sanılıyor; ve maddenin ölmez (lâyemut) olduğu iddia ediliyordu.

Ancak 1840 senesinde Almanyanın Heylbron şehrinde yetişmiş Röber Mayer adında bir doktor, kuvvetin de ölmez (lâyemut) olduğunu ispat eden hararetin mihanîki bakımından muadili olan kanunu koydu.

Daha sonraları, 1842 de Manchesterli Ceynis adında bir İngiliz, o kanunu islah ederek daha bazı hakikatleri ortaya döktü. Bunlara benzer daha bir sürü keşifler vukua geldi. Ve her fennî keşif, materyalistlerin iddialarını kuvvetlendirmeye yaradı. O tarihlerde, ben de bir çocuk gibi materyalist idim. Yani Allaha inanmazdım. Hattâ, pek gençliğimde yazdığım bir şiirde bu kanaatimi şöylece açığa vurmuşum:

Görmevin kâinat-ı meshudu,
Ararız kör gibi o mevcudu,
Herkesin bilmeyiz ki mâbudu.

Kendi vehim ü hayaldür mahzat.

Gene meselâ ânnemin ölümi münasebetile karaladığım bir mersiye, itikatsızlığımın sarîh ifadesidir:

Varlık, zihinde gölgesi bir sır-ı müphemîn,
İhsas eder o duyuguyu gönlümde matemîn,
Sensin bugün halkkâtı rüya-yı ömrümün!

Benim o zamanki telâkkime göre bütün mevcudat anlaşılmaz bir sır, ve bütün duyularımız, bir vehim ve hayalden ibarettir. Vaktile Sfenks adlı bir şiir yazmışım. Bunu merhum Recal Zaide Ekrem pek beğenmiş bir gün İsmail Safa merhuma:

— Rıza Tevfik kimdir?, diye sormuş. İsmail Safa, beni pek sevdiği için:

— Genç bir adamdır. Sâhsın tanırım. Kabiliyetli bir çocuktur.. demiş.

Bu şiirin şimdî hatırımında kalabilen iki mısırımı beraber okuyalım:

Vallah, Esir, illeti gâyyeyi vücut,

Farziyye cümlesi, hepsi de bihüde kıylî kal
İlk mısraın başındaki (Vallah) kelimesinde «V» harfi, sansüre karşı, bir hiledir. Aslı «Allah» olacaktır. O zamanki düşünceme göre, ne Allah varmış, ne Esir ne de vücudun yaratılmasında bir gaye!

Bunlar bütün dinsizler gibi benim de Fesimizm'imden doğmuştur. Bütün materyalistler gibi ben de her şeyi fena görüyordum. Esasen materyalizm ile optimizm (iyimserlik) bir arada içtima edemez. Kötümserlerin bu dünyadan nasîpleri nedir? Mademki ahret yok, iman yok, Netice hüsrandan başka ne olabilir?. Halbuki gitgide müspet

(Sonu 15 inci sahifededir.)

RIZA TEVFİK'den Seçmeler

BİR MECHULEYE

Seni ilk gördüğüm o gündünberi
Gamla geçirdiğim demleri saydım.
Diyar diyar gezip ben şimdegeri
Çocukum sular gibi hep çağlasaydım.

Devletli başında ey yosma dilber!
Sırma kâküllerin bir taca benzer.
Nolaydı ahından öüp her seher
Sağını ben çözüp ben başlasaydım!

Matemi hicrana saldın Rızayı,
Bilmessin töktüğüm cevri ü ezayı
Ben sana hakledip o macerayı
Dizinde ağlaşam, ah ağlaşaydım!

GÖZ ASİNALIĞI

İsmi bilmezdim, fakat tanurdım:
Ne yosma bir çiçek takısı vardı?!.
Kızıl saçlarını ateş sanurdum
Güneş puru gibi yakışı vardı.

Öyledi gün, şafak söktüğü zaman
— Göllere gölgeler çöktüğü zaman. —
Sağını çözüp te döktüğü zaman
Dalga dalga düşüp akışı vardı.

Hüsniinde bir eda var ki âsiydi
Beni harap eden o edasıydı
Sevdañı gönlümün aşinasıydı
Yüzüme bir sırın bakışı vardı.

KASVETLİ YAĞMURLAR

Sonbahar yağmuru sessiz yağarken
Ufuklarda sisler çağlar görünür.
Bulutlar zihnimde kasvet yağarken,
Karşımda gül rengi dağlar görünür.

Zihnim doluşırken kırda, derede,
Hayaleter oynar su mescerede.
Ben henüz rocuktan - bilmem nerede?!. -
Çiğdem topladığım bağlar görünür.

Gönlümü gam alır böyle günlerde;
Servistana benzer o sıyahı perde
Neşeli güneşin doğduğu yerde
Yaşlı bir dul kadın ağlar görünür.

HUMMAYI ASK

Hastayım, yalnızım, seni vânuuda
Sanıp ta bahtiyar ölmek isterim.
Mahmur-ü hülyayım; cân-ı lebinden
Kanıp ta bahtiyar ölmek isterim.

Bir olmaz emelin düştüm pesine
Yuruldum hüsnünün şen günesine.
Kara gözlerinin ask âtesine
Yanıp da bahtiyar ölmek isterim.

Talihin kahri var her nevesimde,
Boğulmuş şifanlar fitre sesimde.
O nazlı ismini sen nefesimde
Anıp ta bahtiyar ölmek isterim.

Bebek, ağustos 1328

UDUN TESİRİ

Çırağan devrini getirdi yâde
Sunduğun piyale lüle mi nedir?
Lebinden titreyen cür'a-ı bâde
Gonca gül üstünde jale mi nedir?

Füsün-ü hüner var desti narında
Edayı hasret var söz-ü sazında.
Gönüller inliyor lütiazında
Uduñun nağmesi nâle mi nedir?

Söyle ey gençliğin tac-ı gururu!
Nedendir ruhumun gizli süruru?
Kumral saçlarının hânde-i nuru
Mehtab-ı hüsnünde hale mi nedir?

2 Eylül 1911

SERZENİS

Yürü, Hey hi vefa hercañ zel,
Gönlüm o sevdadan yaz geldi geçti.
Söldü açılmadan gonca-ı emel,
Sonbahara erdik yaz geldi geçti.

Sama serh ederken hicran-ı aşkı,
Dizinde okudum destan-ı aşkı.
Buselerle aldım peyman-ı aşkı,
Unutmal, Arada söz geldi geçti.

Hüsniine bu kadar niçin öğündün?!.
Bir yanar ateşin sinemde; söndün!
Ahd ü peyman ettin sözlünden döndün
O da bir hevesmiş! Tez geldi geçti.

Bebek, 28 ağustos 1321

Rıza Tevfikle konuştuk

— Başta 8 inci sayfada —

İlimler sahasında, bazı yeni keşifler vukua geldi. En başta, şu gland'ların vücudumuzun gelişmesindeki rolleri! İki uras mercimek tanesi kadar şeyin, vücudumuzun ihtiyacı nispetinde kireci tam ölçüsü ile ve (doz) una göre, ne fazla, ne eksiklik veriş gibi bir takım sırrına akıl ermez incelikler, artık tesadüfe hamledilemiyor.

Hele şu kandaki beyaz kürelerin hastalık mikroplarile mücadelesi başı başına bir mucize değil midir?..

Diyelim ki hilkatin başlaması, yokluğun umıldanışından tekevütin eden Esirin hudusile yâkidir. Peki ama bu kimdayışın yapan kim?..

İşte ebediyen meghul kalacak sırlardan biri daha! Bu meghule Allah demekle başka bir ad vermek arasında fark yoktur. Beşer vücudunu, varlığın en büyük muammasıdır; Allah da oradan geliyor.

Atomun parçalanması nazariyesinden şu çıktı ki: Madde sandığımız şey, madde olmayacak kadar küçük cümleciklerden mürekkep birer kuvvet kumkumasıdır! İşte Allah telâkkisini doğuran başlıca sebep..

Sizce sorarım, rica ederim, insan dediğimiz mahlûkum duygusunu, aldını, idrakini, ve meselâ felsefeye merakını, şilre kabiliyetini, musikiye muhabbetini, daha buna benzer ve benzemez, bedil yahut gayri bedil bir çok hislerini elektronların boşluğu arasında nereye sıkıştıracağız? Tasavvur edilebilir mi ki, bir büyük çamur yığımindan ifâret olan Küremizde bir mahlûk çıkısın. Türlü hilkat esrarını düşünsün, Sevsin, lın beslesin. Allahı tanısun, yahut inkâr etsin. — Çünkü ikisi de bir kâpiya çıkar — Fakat her halde müspet, menfil bir duygu sahibi olsun. Sonra bu varlık sadece bir madde yığımindan ibaret bulunsun?..

Soni keşifler meydana çıkardı ki, ilmin bu işe eli yetmiyor. İlim, yalnız hayatımız ve refahımız için lâzım olan kaideleri öğretiyor bize.. Bundan ilerisine aklı ermiyor.

Şu muhakkak ki: Kâinat, kendi kendine işliyen bir oyuncaktan ibaret değil! Onun elbette bir kurucusu var.

— Bey babacağım.. Üzülüyorsunuz, Ya-tisiris artık..

Bunu söyleyen karısı bayan Nazlı İdi. Kollarını, filozofun boynunda halkalyarak, ona çiti piti bir kız gibi böyle hitap ediyordu. Fakat, üstat, susmağa razı olmadı. Davam etti:

— Bayezit Bistami'nin bence en güzel sözü şudur:

«Sübhânî mâ âzâmü şânî»

Yarabbi, benim şanı ne kadar büyükmüş. Bistami gibi bir din adamı kendi kendini öğemez. Buradaki «şanı büyük, tâbiri,

nefsine değil, doğrudan doğruya onu bu kadar mükemmel bir varlık halinde yaratan Allah'a râcidir.

Koca Şirazlı Hafız, yedi yüz şu kadar sene evvel nasıl da keşirip atmışın;

«Vücudu mâ muammais; Hâfız

Ki tefires füsunesü fesane.

«Bizim vücudumuz bir muammaidır, ey Hafız! Bu muammaının tefsiri ise silhir ve masaldan ibarettir.»

Allahın birçok sıfatları var. Derviş ise bu sıfatların hiç birinde Tanrının varlığını temsil kudreti görmemez. Sadece «Hû» deyip keser. Hû.. Yani «O, her şey odur. Ne varsa, bu «Hû» da gizlidir. Bütün dünya, muhakkak ki gitgide tasavvufa dönüyor.

Filozof, burada sözü birdenbire «Peyami Safa» nun Tasvirî Efkârda çıkan «Gelen hangi Rıza Tevfiktir?» başlıklı yazısına getirdi. Ve ben sordum:

— Peyamiye cevabım kısa olacak, dedi: Ben o doğduğu gece, babasının evinde misafirdim. Şimdilik bu kadar.. Yalnız bana çaktak istiyenlere şurasını hatırlatayım ki, bu sefer kimse ile kavga etmek niyetinde değilim. Bu yaşta memleketine dönen adam, ancak helâllasmağa gelir. Ben de aralarında Peyaminin de bulunduğu dostlarımla helâllasmağa geldim. Tâhid olmeye kalkışanlar olursa onlara da emri ü ferman Hazretî men lehül emrindir, deyip geçeceğim.

Bu bahsi daha fazla uzatmamak için sözü değiştirdim:

— Sizin bizce malûm olan bir kaç şahsiyetiniz var: Filozof, sair, âlim, sporcu, musiki ve güzel sanatlar âstısı Rıza Tevfik.. En fazla zevki, bunlardan hangisi ile mesgul olurken duyarsınız?

Filozof, bir saniye düşündükten sonra cevap verdi:

— Benim asıl benliğimi ortaya koyan şey, şairlik tarafımdır. Şiirlerimi klm okuyup sevmişse, beni ancak o anlaşıyor. Felsefe akideleri, bir kararda kalmaz. Bugün kurulan bir nazariye yanın değişebilir. Ve o akideye bağlanıp kalmış olanların bütün kaymeti bir anda sifira iner. Yayıldığı fikirler, müzelik olur. Fakat şir, birbirine bağlı geniş bir hayat silsilesinin ifadesidir. Benden sonra yaşayacak olanlar, bunlardır. Elbette ki şilre işigali öteki mesguliyetlerimin hepsine tercih ederim. Çünkü, felsefeye dalmak sadece bir muamma ile uğraşmaktır. Spor, tamamen maddî.. Musiki iptilâsı ise şahsî.. Benimle birlikte bu dünyadan gitmiyecek olan şey yalnız şildir. Gazetelerde çıkan karikatürlere bakınk hakkımda hüküm vermeye istiyenlere sözüm yok. Ben, beni anlıyanlarla konuşurum.

— Hâhralarınızı yazdınız mı?

— Yazdım. Felâc henüz tasnif etmeye vakit bulamadım. Elim değerse, hepsini bir araya toplayıp kitap hâlinde neşretmek niyetindeyim.

— Gurbette en heyecanlı gününüz?..

— Beyrutta ilk konferansımı verdiğim gün.. Süriyenin o zamanki Maarif Nazırı Bunur ile daha birçok Fransız ve hemen bütün yabancı konsoloslar beni dinlemeye gelmişlerdi. Konferansımı bitirdikten sonra Bunur yanıma sokuldu:

— İki saat 20 dakika konuştunuz, dedi. Hem de en getin bir felsefe bahsi üzerlnde. Bugüne kadar, hiç bir ilim adamı tanımıyorum ki, felsefe tâbirlerini sizin kadar yerinde kullanabilmiş!

Sonra tammadığım daha başka zaatlar da gelip ayrı ayrı elimi sıktılar. Bir Türk filozofu sıfatile gurbet diyarında, yalnız bu konferans vesilesi ile değil, daha birçok fırsatlarda, her sınıf halktan gördüğüm saygı ve sevgi, ömrümün bütün acılarına karşıyacak kadar kuvvetlidir.

— İstanbulun en çok neresini beğenirsiniz?..

— Şimdilik içinde oturduğum evi, her semte tercih ediyorum. İstanbulda gezir-gemediğim birçok yerler var. Ayaga kalkabilirsem, hepsini ayrı ayrı dolayacağım.

— Mecmualara filân yazı yazatacak mısınız?.. Meselâ Çınaraltı'na..

— Evvelâ, şu «Çınaraltı» nı bir görelim. Müllâkat çıkan nüshayı bana gönderirseniz memnun olurum.

Filozofun etrafında bulunanlar, bu kadar uzun konuşmasını, sıhhati bakımından doğru bulmuyor, ne zaman kalkacak diye benim gözümün içine bakıyorlardı. Vakit havli ilerlemişti. Fakat üstat, bu sefer de «Mehmet Akif» den bahle açtı:

— Vaktille bana küfredtiği hâlde, sonradan onunla ne kadar iyi anlaşmışık! Çünkü, Mehmet Akif, doğru, mert, açık kalbli adam. Kimsenin emrile bir şey yapmaz. Ona danılmak kimin elinden gelir ki?.. Musirda hastalandığı sırada ziyaretine gitmişim. Bana hediye ettiği «Safahat» a hakkımda ne iltifatlı sözler yazmıştı. Zaten her kim hakkımda ise, benimle yarım saat konuşsun, hakkımda verdiği hükümü mutlaka değiştirecektir.

Rıza Tevfik sözlerini şöyle bitirdi:

— Orhan Seyfeddin ve Yusuf Ziya beylere selâm söyleyin. Beni hatırladıklarından dolayı kendilerine teşekkür ederim. Dersiniz ki filozofu gördüm.. Kendisi dermansız ama, çenesi, eskisi kadar kuvvetli. İyileşsem kimbilir, belki bir gün Çınaraltı'nda bir fincan kahve içmeye gelirim.